

les, wat die verhandeling in conflict met religieuze opvattingen zou kunnen brengen".

Komt, hoofdkwartierheeren, houdt nu eens een keer-je zee! Brochure III is weg, maar niet dit Bijvoegsel erop; dat was immers afweergeschut in laatste instantie? En bediend mede door den Algemeenen Leider in eigen persoon! Gij ontkent, dat de brochure met religieuze opvattingen strijdt; dat meent ge dus nog? Dan is het terugnemen ervan uit uw eigen mond bewezen een soort van tactischen maatregel te bedoelen. Dat de tactiek geen tact verraaft, is tot daar aan toe. Maar dat gij nu nog die brochure feitelijk als waarheid erkent, waaraan wij ons eigenlijk niet te stooten hadden, mogen we niet verzwijgen. Tenzij gij ook die woorden terugneemt, blijft deze uwe zienswijze. En hoe staat het met brochure IV? Deze (zie de Inleiding) bouwt verder op III voort³⁾. Welnu, mocht gij ook nr IV terugnemen, dan vervalt meteen uw program met toelichting.

In het licht van brochure IV zien wij uw nog steeds overeind staande program met toelichting (brochure I-II), alsmede uw stelling, dat de verhouding van het individu tot den Staat een verhouding is van den mindere tot den meerdere, van het lagere tot het meer verhevene. (IV, 24). Wij weten, wat gij van uw staat maken zult; wij weten, dat gij een staat wilt creëren, volgens wat gij, tegen onze geloofsovertuiging in, nog steeds noemt „de groote hervormingsbeginzelen“ daar in Italië en Duitschland; wij weten, dat gij ons allen als „individuen“, wij zeggen liever als ons ambt bedienende profeten, priesters en koningen van Zondag XII Heidelb. Cat., lager noemt dan uw „Staat“. Wij weten, dat gij de zaken van godsdienst- en gewetensvrijheid, en ook van den christelijken godsdienst (dien gij alleen in Europa wilt beschermen, niet in de koloniën dus, art. 15 program), „logisch“ ziet als „het eerste programpunt“, „ten aanzien van de cultuur“; en wij kunnen ons nauwelijks van een glimlach onthouden, als wij eraan denken, dat nu voortaan dit hegeliaansche „cultuurbegrip“, dat in uw brochure I-II nog gehandhaafd wordt, alleen te verklaren is uit heel den krommen gedachtegang van uw brochure III; waarvan de terugneming met behoud van I-II, IV dan ook even dwaas is, als de poging zou zijn, om door verwijdering van één rib een olifant om te tooveren tot, en voortaan aan te dienen als: een walvisch.

Ik moet nog eens denken aan „De Loods“, 15 Jan. '35. Na het manmoedig verbod aan de „kameraden“, om een vergadering, waarin ondergeteekende op de bezwaren des heeren Mussert antwoorden zou (te Utrecht) bij te wonen (immers, Prof. Schilder zou „weer optreden voor de broeders en zusters“!!!), kwam in dit blad volgend gedicht, waaraan wij, sinds de terugneming van brochure III, deze capitulatie des heeren Mussert, niets meer toevoegen:

DE REDDER.

Opgedragen aan onzen LEIDER.

„Wij willen een leider, die leiden kan,
een sterken man, een harden man,
die geen vijanden telt en geen vrienden ontziet.
Wij willen een redder!“ — Gij roept hem niet
Maar als hij komt uit eigen drang,
en gaat zijn wonderen hoogten gang,
door velen gevolgd, met velen in strijd,
o hoed u voor laster, hoed u voor rijd.
Want doornen groeien er scherp in de heg,
en steenen liggen te grijp langs den weg.

En het grauw voelt steeds als een brand in zijn bloed,
wat het liefst den profeet en den Heiland doet.
Gij, roept hem niet, noch benijdt hem niet;
meer dan gij lijdt hij nood en verdriet,
eindigend eenzaam die eenzaam begon.
Want zie: rechtvaardigheid is zijn Zon!

Het vers is van René de Clercq. En aan den kop van hetzelfde nummer van „De Loods“ stond dan een motto van Cyriel Verschaeve:

**Niet in hoofden, maar in 't bloed moet men
Gedachten zaaien, wil men haar onsterfelijk!**

Inderdaad, Cyriel, inderdaad, we beginnen er iets van te begrijpen. De gedachten van brochure III zijn den heeren niet in het hoofd gezaaid. Ze hebben 't ons zelf verzekerd.

Maar nu zitten die gedachten hun in 't „bloed“.

En bloedziekten worden met haar enkelvoudige zelfontkenning helaas niet genezen.

Aan de gereformeerden blijve dan de diagnose. Ze is gemakkelijk. De heeren der N.S.B. zeggen niet, dat de afschaffing van brochure III een daad is van bekeering, doch een tot uiting brengen van groei⁴⁾. Hun nog aanwezige en hun komende papieren zullen derhalve aan te merken zijn als ontwikkeling van wat brochure III zegt. Zakelijk is ze dus niet afgeschaft; men heeft alleen maar zich nog wat meer geblameerd.

K. S.

3) Ook daar het gezmolde woord „proeve“, zie noot 2; en hetzelfde vocabulaire over die „horde van critici“.

4) Merkwaardig is, dat datzelfde mooie zinnetje over „den geestelijken groei“ ook staat in brochure IV. Inleiding. De élite der N. S. B. spreekt nog al eens dezelfde woorden.

HET BOEK VAN DE WEEK

Reformatische polemiek.

Doleantie-stemmen, bijeengebracht door Dr. J. C. Rullmann. — Uitgave van J. H. Kok N.V. te Kampen, 1936.

I.

Wanneer men op een stillen avond, rustig, vol aandacht, dit boek doorleest, dan wordt men ongemerkt, vanzelf, teruggebracht naar een wondermooien tijd. Al lezende komt men er „in“. De spanningen, conflicten, moeilijkheden, gevaren en teleurstellingen, ze komen bijna tastbaar voor ons te staan. De heftige beweging van het kerkelijk leven van voor vijftig jaar overmeestert ons geheel en al. We kunnen al dat worstelen niet meer op een afstand, als kille toeschouwers, bekijken. We gaan er in meeleven en we doen mee. 't Wordt ook onze strijd, onze teleurstelling, onze vreugde, onze dankbaarheid.

Groote figuren rijzen voor ons op. Mannen van strakken ernst, volkomen overgegeven aan hun taak, door God zelf, naar ze zeker gelooven, voor hen bestemd, zien we vechten en bouwen en leiden en afweren en zoeken en aanvallen en... overwinnen. Bij hen geen „politiek“ en berekenen van „kansen“. Bij hen geen voorzichtig uitbalanceren van de „mogelijkheden“ om dan met acrobatische elasticiteit tusschen de moeilijkheden door te glippen, misschien wel met een gebed op de lippen. Bij hen geen streven naar „succes“, of „vrede“, of „eenheid“. Bij hen geen ongelooft „waardeeren“ van „andersdenkenden“, geen enkel ontzien van personen.

Neen — wat bijna in ieder stuk zoo diep aangrijpt en zoo geweldig fascineert is dat bijna volkomen zich laten beheerschen door de waarheid Gods, 'traditiele, meedoogenloze breken met de kerkelijke zonden. Vrienden, eer, invloed, aanlokkelijke perspectieven, schitterende kansen worden resoluut opgegeven als de vervulling van de goddelijke opdracht dat eischt.

Kuyper — 't is zoo goed te merken — dacht zelfs niet aan een wezenlijk gevaar of „nadeel“ voor zijn Vrije Universiteit. Velen wendden zich in die dagen van haar af, vooral onder de predikanten. Vorige voorstanders werden de felste tegenstanders. Een professor, een curator en twee directeuren moest de jonge stichting verliezen. Maar geen oogenblik kwam er deinzing. En juist door die allesvergetende, resolute trouw nam de sympathie voor de eigen Universiteit merkbaar toe bij het gereformeerde volk.¹⁾

Geen oogenblik werd gerekend met de, naar menselijke berekening, onheilspellende gevolgen, die het kerkelijk conflict kon hebben voor de politieke actie, waarvan Dr. Kuyper toen geheel en al de ziel was. Allen waren gegrepen en werden voortgedreven door de gloeiende overtuiging, dat waar het de waarheid Gods en de Kerk van Jezus Christus gold alles wijken moest, wat de gehoorzaamheid en de trouw hinderen kon.

Als aan de Savornin Lohman „van zeer bevriende zijde“ de raad wordt gegeven, zich, terwille van zijn politieke werkzaamheid, vooral niet op den voorgrond te plaatsen in het kerkelijk conflict, dan antwoordt hij fier: „indien er onder de anti-revolutionairen mannen zijn, die, omdat ik mede protesteer, mij hun vertrouwen ontzeggen, dan wil ik gaarne mijnerzijds verklaren, het vertrouwen van dezulken nimmer te hebben begeerd... indien ik, terwille van de politiek, zou moeten zwijgen van wat ik in de kerk voor waar en rechtvaardig houd, dan zeg ik, — zonder overigens mij ook maar in het minste met den man, die ze als levensdevies koos, te vergelijken, — de woorden van Mr. Groen van Prinsterer na: een staatsman niet — een evangeliebelijder“. (bl. 48).

Een paar jaar later was de Savornin Lohman minister in het eerste rechtsche ministerie!

...

Wanneer men nu het eigenaardig karakter van dit boek zou willen typeeren, dan zal men zeker komen tot de karakteristiek, die ik als opschrift boven dit artikel plaatste.

Inderdaad, dit boek is nagenoeg van het begin tot het eind polemiek. Felle, scherpe polemiek van het zuiverste water. Ondubbelzinnig worden personen en daden en woorden en toestanden getoetst en veroordeeld naar de Schrift. Er wordt open en klaar gesproken van „daden van geweld“, „karakterloosheid“, „dubbelhartigheid“, van het „laten afhangen der gehoorzaamheid van berekeningen“ enz. Inzonderheid het verloothen van den Christus als Koning der kerk wordt in al zijn gruwelijkheid getoond en verafschuld. Striend is dikwijls het oordeel over personen en hun daden. Maar nooit vindt men een insinuatie. En daarom is deze doleantie-polemiek nooit „persoonlijk“ in

den slechten zin des woords. Want, naar de felle opmerking van Prof. Fabius²⁾, is niet hij persoonlijk, die tegen personen opkomt om hun leeringen, maar juist hij, die leeringen ongemoeid laat voortwoekeren ter wille van de personen, door wie ze worden voorgedragen.

Ja, dit is het boek van de Doleantie-polemiek. Daarom is het zoo levend, zoo echt, zoo oersterk, zoo bewogen en daarom is het juist een boek van kerkreformatie.

Want ieder, die ook maar een beetje van de kerkgeschiedenis afweet, weet ook, dat iedere ware reformatie wordt ontvangen en geboren uit de polemiek. Dat is al begonnen met het apostelconvent. Toen ging het er om of de kerk kerk zou blijven of ontfaarden zou in een judaistische secte. En dat ging door tot Assen 1926, Assen met z'n vele brochures. En dat zal blijven tot den jongsten dag. Wie zich daarover verwonderd, heeft, zooals Prof. Wolljer³⁾ eenmaal schreef, vergeten dat de „rust“, „elders“ wordt gevonden. „Neerdrukkend is dat feit alleen voor hem, die hier de rust zoekt.“

...

Juist door deze polemiek van grooten ernst en scherpte, waarvan we in dit boek een zoo veelkleurig beeld ontvangen, sloot de Doleantie-strijd zich geheel aan bij de worsteling van Groen van Prinsterer, die in den vollen zin des woords de echte voorlooper en wegbereider der Doleantie is geweest.

Meermalen en met grooten nadruk verklaarde Groen, dat polemiek een levensvoorwaarde is van gezond kerkelijk leven.

Als hij in 1847 schrijft over de taak der geloovigen in de kerk, dan zegt hij, dat noodzakelijk is een „verenigd aannemen van die polemische houding welke van de belijdenis der waarheid, zo lang zij geen doode letter blijft, onafscheidelijk is. Polemiek tegen inwendig bederf is levensvoorwaarde voor den Christen en ook voor de Kerk“.

De diepe onwaarschijnlijkheid in de houding van vele quasi-vredelievenden heeft Groen meermalen pijnlijk ervaren, maar daardoor ook zoo veel te scherper doorzien. „Ik herinner mij meermalen een opwekking tot Christelijke liefde gevonden te hebben aan 't einde van een betoog, waarin men zich aan liefdeloosheid had schuldig gemaakt. Meermalen ondervond ik zelf dat aanprijzing van liefde met betoon van haatlijkheid vergezeld was. Dit contrast van woord en daad, die lofspraak waarbij aan het daarin opgesloten zelfverwijt niet gedacht werd, heeft op mij steeds een zonderlingen indruk gemaakt. Onwillekeurig was het mij als of bij iemand, aan het einde van den maaltijd, na zich tegen overdaad niet zeer in acht genomen te hebben, op het matigheidsgenootschap een toast stelden zou. Ik vergeleek het bij helgeen onder het spelen der kinderen somwijlen gezien wordt, dat de een, na den anderen onzacht behandeld te hebben, als de beurt aan hem zou kunnen zijn, zich plotseling, omdat hij voor de gramstorigheid der wederpartij eenigszins beducht is, uitermate vredelievend belooft.“⁴⁾

Groen is er van overtuigd, dat Christus dien strijd, die polemiek wil. Achter den onwil tot polemiek schuilt een miskenning van de taak, die Christus zijn kinderen geeft in deze wereld. Men vergeet n.l. dat de Heer, ofschoon Hij onze medewerking, om de zegepraal der waarheid te bewerken, niet behoeft, ze toch verlangt. De vraag is niet of de Heer zal overwinnen (dat is volkomen zeker), „maar of degene die, waar de Heer aangerand werd, geen deel aan den strijd genomen en met zijne vijanden vrede gehandhaeft, zal overwinnen met Hem“⁵⁾. En nadrukkelijk is Groen's vermaning: „men wil geen polemiek; maar hier op aarde zoolang de waarheid niet getriumpheerd heeft, zal er voor den Christen tegen de zonde en de wereld, in en buiten hem steeds polemiek zijn“.⁶⁾

Groen verfoelt de zwijgenstaktiek. „Van deze taktiek (exceptioneel geoorloofd wellicht) heb ik, in den regel, een afkeer.“

Zij is niet edelmoedig. Zij is tegen mij, met vrucht, in praktijk gebracht. Ik weet bij ervaring-jaren achtereen bijkans geen antwoord te ontvangen is het ergste dat ons kan gebeuren, als men, in een onderwerp dat de dierbaarste volksbelangen betreft, van het gewigt zijner bedenkingen en van den invloed zijner tegenstanders overtuigd is.

Als men, diep doordrongen van het gevaar voor Kerk en Vaderland, snakt naar openlijken ridderlijken strijd“⁷⁾.

Smartelijk is Groen's klacht, dat men polemiek tegen hem der moeite niet waard achtte⁸⁾ en

2) Voorheen en thans, p. 33.

3) Wat is Christelijk-Nationaal Schoolonderwijs, p. 1.

4) Het Regt der Hervormde Gezindheid, p. 78.

5) Grondwetsherziening en Eensgezindheid, p. 447.

6) Idem, p. 449.

7) Idem, p. 450.

8) Ned. Ged. I, p. 268/9.

9) Idem, p. 244.

zija spreken
sonder weers.

Ook dien ve-
lijk-polemischen
Groen overgene-
del nog grooten
miek dat du-
eigenlijk de ker-
rijen en hoe men
Er is een verte-
lis op iedere
aan 't strijden
lijkelijk veel be-
lijf gedaan.
en zekere afs-
brochures van
ook een boek
rijen andere ar-
Bezielde door
grote groep vi-
Christus weer-
voor hun oog-
rijker en zwart
aan meedoen.
ermee. En in al
leerd en waar-
bekeering. In de
toespraak, in p-
ze hun bezwar-
losheden.

En van die
Rullmann een
brengt ons die
welk ander oo-
Gesdes. Het is
del toe in wel-
ingezonden stu-
praak. Ja er is
miek in de pre-
spraak over „A-
is er feller au-
heden mogelijk
greek: Gij zijt
sche hartstocht
wat zich tussch
wil, wat het l
Hoofd.

Polemiek, al
huiten, maar
naar binnen. M
ingrijpend, de
ingen en voor
II.

2) Ned. Ged. V.

GEESTE

(Alle inzendingen
De D. van 1

Er zijn niet v
gewoonde heeft,
of tegen Pascal
ongere en out
ijdenis te doen
lvondmaal.

Vandaar, dat
zijn dominé ko-
ijdenis doen?"

In mijn eigen
de laatste maa
Voor „De B.
ontvangen.

Toch lijkt he
plaats, eenig ac
Van harte ho
vraagd advie

Mag ik wel
Eer ik op di
indruk op legge
hij in staat is

scheiden, belijd
Van het ooge
den, staat God

waarin wij dien
nemen de heb-
betoeken en

roeping, waart
Ik weet wel,
zal toestemmen

Maar evenze
het, in de pract
des Heeren, dat
vare.

Vanwaar and
rijen belijdenis

